

Disertační práce Václava Černého se řadí do nepříliš početné, nicméně významné skupiny prací z českých hospodářských a sociálních dějin, které byly v poslední době publikovány českými a zčásti i rakouskými historiky mladší generace a které se zabývají různými aspekty dějin vesnické rodiny. Tyto práce, ať již mají podobu monografií nebo dílčích studií, vznikly vesměs na základě disertací. Velkou pozornost věnují sňatkovým strategiím, transferu majetku v rodině, vztahům mezi dědici rolnických usedlostí a jejich sourozenci a z toho vyplývajícím odlišným možnostem udržet vlastní sociální status. Zmíněnými pracemi se české bádání důstojně řadí k současné zahraniční historiografii dějin rodiny, na jejíž metodické podněty také navazuje. Zvláštností práce V. Černého je využití metodiky genealogie k prohloubení dosavadních znalostí, s nímž se u ostatních autorů nesetkáváme, alespoň ne v takovém rozsahu. Soustředění na pracné rekonstrukce vzájemných příbuzenských vztahů s sebou ovšem přineslo nezbytnost soustředění heuristiky na relativně malý soubor tří vesnic a v nich pouze na děti pocházející ze selských rodin. Autorova databáze obsahuje celkem 286 selských dětí, sledovaných po jedno půlstoletí. Tím se Černého disertace odlišuje například od známé monografie Alice Velkové, která svou práci založila na studiu početného souboru všech obyvatel poměrně rozsáhlého západočeského panství a výklad doplnila hlubším ponorem do souboru tvořeného obyvateli tří vybraných lokalit. Omezení na relativně malý soubor s sebou ovšem nese nebezpečí snížení vypovídací schopnosti takto získaných statistických údajů. Zatímco A. Velková věc úspěšně řeší zařazením výsledků studia souboru tří panství do hlubšího kontextu celého panství i sledováním životních osudů vybraných jednotlivců, autor posuzované disertační práce se omezuje jen na jednotlivce, přičemž se soustřeďuje zejména na odhalení motivace jejich životních kroků a strategií. Většinou se mu to daří a práce tím navíc získává na čtivosti, které nemohou dosáhnout práce založené čistě na statistice. V některých případech je ale přece jen odpověď na kladené otázky silně hypotetická a její verifikace si nesporně vyžádá další srovnávací studium. Jako celek je nicméně disertantův přístup promyšlený a nosný.

Předkládaná práce je založena na minuciózním studiu církevních matrik, pozemkových knih, poddanských seznamů a spisového materiálu patrimoniální proveniencie. Autor v ní po nezbytném historiografickém a metodologickém úvodu postupně probírá šest tematických okruhů: převod selských usedlostí, čelední službu a vyučení řemeslu, službu v armádě, okolnosti vstupu do manželství a životní perspektivy sourozenců a jejich závislost na tom, kdo ze sourozenců získal po otci rodinnou usedlost. V úvodu je vcelku dobře postižen dosavadní stav bádání. Přínosné je zejména shrnutí o vývoji české genealogie, o níž většina historiků včetně historických demografů má dosti chabé představy. Chybí mi tu ale jakýkoliv odkaz na genealogický zájem německých autorů z Čech, připomenut není ani předválečný časopis *Sudetendeutsche Familienforschung*, nemluvě o genealogii „říšskoněmecké“ a o jejím nacisty podníceném projektu genealogie jednotlivých vsí, který dozníval ještě po druhé světové válce a dotkl se i českých zemí. Při výčtu důvodů jisté zdrženlivosti ke genealogii u nás po druhé světové válce by neměla být pominuta ani tato její vazba na rasovou ideologii nacistů. A obtíže, s nimiž se setkaly snahy manželů Honcových při prosazování „kvantitativní“ genealogie, by neměly být redukovány jen na mocenské zásahy do genealogických organizací v době totality. Honcovi totiž naráželi také na úzkoprsý nezájem českých genealogů. Cenná je zato Černého informace o tvorbě genealogicko-demografických databází v Americe a v západní Evropě. Důkladně je pojednáno o USA a Kanadě, kde měl autor možnost studovat, poměrně stručně o databázích evropských, kterých je rozhodně víc, než se v práci uvádí. Možná, že by bývalo stačilo odkázat na podrobnou informaci podanou T. Weiserem v His-

torické demografii 34/2 (jehož stat' v knize postrádám). Z drobností bych upozornil na přílišné akcentování jevu jmen „po chalupě“ jako jevu jihočeského, jen přesahujícího do sousedních oblastí (s. 37). Ve skutečnosti v západních Čechách (přínejmenším v českých vsích) šlo rovněž o obecný jev, doložený i jinde než jen na Nepomucku a Chodsku. A na str. 40 by nemělo být opomenuto, že roku 1770 stát zavedl první jednotný rubrikovaný formulář matrik.

První tematický blok práce tvoří, jak jsem uvedl výše, problematika generačního transferu usedlosti. Potvrzuje se zde zejména zjištění A. Velkové o tom, jak pomalu se vžívala josefínská ustanovení o výběru hlavního dědice, objektivně pak je osvětleno dědictví dcer a převod na nepřibuzné osoby, velmi cenná jsou i zjištění o délce hospodaření a věku nastupujících hospodářů. Tak podrobně jako autor se u nás těmito otázkami dosud nikdo nezabýval. K tomuto bloku bych měl jen dvě drobné připomínky. Při výkladu důvodů převodu usedlosti na nejmladšího syna (s. 55-56) by bylo dobré vzít v úvahu i názor O. Plachta, že preferencí nejmladšího syna otec sledoval cíl předat svému nástupci usedlost nezatíženou nevyplacenými dědickými podíly svých sourozenců. A nemohu dobře pochopit, jak hladomor z let 1771-1772 mohl způsobit úmrtí hospodáře v roce 1783 (s. 71).

Druhý blok pojednává o čelední službě. Podobně jako v prvním bloku zde autor zčásti potvrzuje zjištění získaná odjinud, nicméně i zde podstatně naše znalosti rozhojňuje a koriguje, zejména zjištěním, že do čelední služby běžně vstupovali i synové (méně dcery) sedláků, zejména ti, kteří nedělili rodný statek, precizuje i znalosti věku při nástupu do služby a odchodu z ní, délku služby i znalosti o mobilitě čeledi, a to jak vzhledem k lokalitám, kde příslušníci čeledi sloužili, tak i vzhledem ke střídání zaměstnavatelů. Méně přínosné je sledování těch, kteří se vyučili řemeslu; pro malý rozsah souboru nejsou předkládaná čísla příliš průkazná. Nicméně cenné je tu zjištění, že právě vyučení řemeslu mohlo zajistit nedědicímu selskému synovi společenský vzestup (odchod do města a zařazení mezi měšťany). Dodal bych jen, že autorem nekomentovaným výrazem *mener* by v jižních Čechách v němčině běžně označován pohůnek a že v informaci o soupisu podle víry mohla být zařazena poznámka, že je zpřístupněn digitálně. Nesouhlasím také zcela s tvrzením, že osíření nebylo důvodem vstupu do služby, jestliže do ní chodila, jak autor uvádí, polovina sirotků. Dodávám ještě, že o čelední službě obhájil na Univerzitě Pardubice svou disertační práci v říjnu r. 2019 Ladislav Nekvapil, chápu však, že ji autor už nemohl využít.

Zcela originální je část práce pojednávající o nejrůznějších aspektech služby v armádě. K těmto otázkám u nás dosud nebyla publikována žádná zásadní publikace, jen drobnosti. Existuje ovšem na toto téma kvalitní diplomní práce Josefa Patáka Venkov a válka. Rekruti z treboňského panství v habsburské armádě na počátku 18. století (Praha, ÚČD FF UK 2018), přístupná v digitální podobě, která se s autorem v mnohém doplňuje. Škoda, že mu unikla, podobně jako sborník Turek, Švéd a Prajz (z teplické konference) z r. 2011 (HOP 1/3) nebo studie J. Šulce přinášející revizi staršího pohledu na poddané za války jako na pouhé objekty manipulace a násilí, přejímaného autorem. Výborné jsou poslední dvě části práce, daleko plastičtější než dosavadní studie osvětlující otázky spojené se sňatky selských dětí. Autor tu sleduje rodinný stav snoubenců, sezónnost sňatků, sňatkový věk a sňatky jako nástroj sociální mobility, a to vždy odděleně pro dědice selských statků a ostatní selské potomky, což v poslední, shrnující kapitole umožňuje odhalení životních perspektiv mužských i ženských sourozenců nového hospodáře. Tato část práce je po mém soudu nejpřínosnější. Mám k ní jen jednu drobnou připomínku: Způsob prezentace sezónního pohybu sňatků poněkud (ale jen nepatrně) zkresluje reálný stav v důsledku toho, že se v něm nepřihlíží k různé délce jednotlivých měsíců. Existují přitom jednoduché prostředky, jak tuto chybu napravit. O vážný prohřešek ale nejde. Doporučoval bych rovněž zmínit se o Mackenrothově tezi o úloze nik („nischen“), dlouho ovlivňující zejména německou historickou demografii a nedávno zcela vyvrácenou, mimo jiné i na českém materiálu H. Zeitlhoferem.

Pokud jde o použitou literaturu, měl bych tyto poznámky: Autor dobře zvládl recentní českou literaturu k tématu jako celku i jednotlivým problémům (postrádám jen zřetel k cenným pracím L. Fialové). Využívá jí nejen metodicky, ale také pravidelně srovnává výsledky, k nimž dospěl, s daty zjištěnými dalšími autory. Zná i základní zahraniční literaturu k jednotlivým otázkám, ovšem žádat, aby ji zvládl v úplnosti, by bylo pošetilé, neboť to při jejím rozsahu v rámci jedné disertační práce prostě nejde. Základní orientace v ní je uspokojivá. O něco větší pozornost by měla být po mém soudu věnována starší domácí literatuře, zcela určitě měla být vzata v úvahu např. monografie O. Plachta nebo (k otázce stavění rekrutů) Pekařovy České katastry, stejně jako základní práce etnografické (naposledy Lidová kultura v řadě Velké dějiny zemí Koruny české).

Práce je doplněna rozsáhlým souborem tabulek, grafů, genealogických schémat a instruktivních map. Ocenění zasluhují zejména tabulky, jež jsou základem dalšího výkladu. Spolehlivě respektují - v protikladu k pracím mnoha jiných historiků - zásady pro sestavování tohoto typu prezentace dat, jsou přitom přehledné a nezatěžují text zbytečným balastem. Rovněž obrazová příloha je cenná. Velmi spolehlivě byla provedena korektura práce. Text neobsahuje žádné pravopisné chyby a jen minimálně překlepů a lapsů, způsobených hlavně drobnými omyly při práci s počítačem. Upozorňuji zde na ně nikoliv proto, že bych chtěl dílo devalvovat, ale spíše jako pomoc při další práci s textem, zejména při jeho předpokládané publikaci. Tak na s. 37 a 308 oprav Třenuška na Třebnuška, s. 62 úmrtím na úmrtí, s. 67 sjednot' psaní příjmení Papírek/Papírník, na s. 77 zaráží jméno Dorota Jandova neb Štětina, na 3. řádku s. 163 doplň vynechaný výraz „výlučně“, na s. 201 oprav podružné rodiny na podružské rodiny, na s. 203 vypusť na 11 ř. textu zdola slůvko těchto, na s. 301 doplň datum vydání práce V. Elznice, na s. 305 oprav tvar „na vesnici“ na tvar „na vesnice“. Na s. 301 a 305 je třeba upravit citaci Dějin obyvatelstva českých zemí; práce je omylem uvedena dvakrát, jen pokaždé trochu jinak.

Závěrem bych shrnul: Práce V. Černého je nesporně originální svým přístupem a vysoce přínosná svými výsledky. Je založena na rozsáhlé heuristice a dobrém zvládnutí statistiky i prosopografického přístupu. Přes složitost tématu je relativně dobře čtivá. Podstatně prohlubuje dosavadní znalosti o rolnické rodině na přelomu tradiční a moderní epochy, zejména o dědickém transferu selského majetku a jeho důsledcích pro životní osudy selských dětí. Pokud jsem zde uvedl řadu dílčích výhrad, jedná se spíše jen o drobnosti. Jejich uvedení neznamena zásadní kritiku práce, ale je myšleno spíše jen jako pomoc pro její budoucí publikaci. Za vážnější výtky považuji jen malý kvantitativní rozsah některých zkoumaných souborů a z něho plynoucí sníženou reprezentativnost kvantitativních dat a nevelký zřetel ke starší literatuře. Ani to však nejsou chyby, které by práci znehodnocovaly. K jejím kladům naopak patří promyšlená strukturovanost a jasnost výkladu. Mohu proto prohlásit, že práce splňuje požadavky kladené na práce disertační a jako takovou ji doporučuji k obhajobě, a to s předběžným hodnocením „prospěla“.

V Praze 6. ledna 2020.

Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.